

Az olvasóvá nevelés az általános iskola 4. osztályában

Amilyen mértékben lett az olvasóvá nevelés az utóbbi időben az iskolai munka egyik hangsúlyozott feladatává, ugyanolyan módon egyre inkább elismerjük, hogy a mai gyerek olvasóvá nevelése már az alsó tagozatban elkezdődik, sőt a későbbiekre is meghatározó, első indítást már itt kapja.

A 4. osztályban kell a legnagyobb gondot fordítani rá, mert itt fejeződik be az alsó tagozatos munka, és itt készítjük fel tanítványainkat a felső tagozati munkára.

Visszatekintve az első három osztályban megtett útra, az olvasás egyéni motiválása már az 1. osztályban is követelmény, ha eleget akarunk tenni a Tanterv ama utasításának, hogy az olvasás:

„a tanulás és a szabad idő helyes felhasználásának egyik eszközévé váljon.”

Azonban az 1. és 2. osztályban az olvasástanításnak hagyományos „módszertani mechanizmusa” még nagyobb teret kaphat, tekintve, hogy az olvasási készség alapjainak lerakásakor automatizált készségi elemeket is be kell idegeztetnünk. Tehát az olvasás gyakoroltatásának különböző mechanikus módjai, ugyanannak a szövegiek többszöri elolvasatása stb. az 1. és 2. osztályban az oktatási folyamatban még nélkülözhetetlen eszköz. Az olvasásórák elemzése, szakfelügyelői felmérések azt mutatják, hogy a hagyományos módszertani mechanizmus a 4. osztályban a szükségesnél még most is jóval nagyobb helyet kap. Ez legfeljebb részben indokolt, akkor, ha a tanuló a 3. osztály befejezésekor — ami sajnos, a gyakorlatban elég sűrűn előfordul — nem éri el a Tantervben megszabott olvasási készségfokot. Még ebben az esetben is, de egyébként meg különösképpen, a 4. osztályban a mechanikus gyakoroltatás mellett erőteljesebben meg kell jelennie az olvasás egyéni motiválásának.

Az olvasás motiválásán itt azt értjük, hogy a tanuló szellemi munkát végez, értelmi feladatot old meg az olvasás révén. Ha valamit elolvas, egyben megismer valamit, gyönyörködik valamiben, eredményhez jut, aminek örül. Ilyen módon már az iskolai olvasmányok tanórai feldolgozásakor nagyobb mértékben érdekeltté kell őt tenni, mint ahogyan az a hagyományos olvasmányfeldolgozáskor történik. A legizgalmasabb feladat lehet éppen az olvasmány anyagával történő első ismerkedés, amikor a tanulók felfogják, hogy miről szól az olvasmány. A tanító bemutató olvasása, a jobb tanulók első olvasása a 4. osztályban már sokszor „lelővi” az oktatási folyamat egyik legérdekesebb mozzanatát. Olyan 4. osztályban, ahol az olvasási készség fejletlensége nem akadályozza a szöveg egyszerű megértését, igen jó módszer, ha tanítványainkat már az első olvasáskor olyan feladat elé állítjuk, hogy olvassák el ők maguk némán az új szöveget, (esetleg egészen rövid előkészítés után), és ahogyan azt egyes kísérleti tanítási órákon láttuk, a néma olvasás eredményeként ők maguk mondják el, hogy mit olvastak, mi nyerte meg tetszésüket, és esetleg mit nem értenek a szövegben. Az elemzés, feldolgozás folyamán aztán szerepet kap a pedagógus is, bár a tanulók önálló munkájának az oktatás minden mozzanatában fokozatosan érvényre kell jutnia. Hogy pedig szépirodalmi olvasmányok feldolgozásakor az esetleges művészi hatás ne szenvedjen csorbát, az igényes bemutató olvasásra a feldolgozás végén is sor kerülhet, amikor a tanulók már értő módon tudják a művészi szépeket is élvezni.

Hasonló példasorozatokat lehetne kidolgozni az olvasmányok feldolgozásának további fázisairól is. Így például feladatlapos beszámoltatás, részben vagy teljesen önálló vázlatkészítés stb.

Az ilyen és ehhez hasonló megoldások alkalmazása megfelel a Tanterv előírásainak is. Szó szerint idézhetnénk belőle „az egyre kevesebb tanítói segítségről” szóló utasítást. A 4. osztályos kézikönyv is „a tanító közvetlen irányító szerepének csökkentéséről” beszél. Abból a célból, hogy ezen a vonalon haladva tanulóinkat a kívánt önállóság fokára fejlesszük, arra van szükség, hogy az előzőekben jelzett módon lehetővé tegyük az olvasási készség fejlesztésével párhuzamosan lényegében a „szövegfeldolgozó jártasság” kialakulását is, amely a szakirodalom új műszava, és amelyről már a kézikönyv is említést tesz.

Az olvasóvá nevelésben jelentős szerepet kaphat a 3. és 4. osztályban a *néma olvasás*. Ennek a módszerei még nem teljesen kidolgozottak. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a célnak akkor felel meg, ha a tanulókat azért olvastatjuk némán, hogy az olvasott szöveget megismerjék, és arról különböző módon beszámoljanak. Nem látom értelmét az olyan néma olvastatásnak, amellyel egyes helyeken találkozunk, hogy ti. ugyanazt a szöveget többször olvastatják némán. (A tanító bizonyos rövid szöveg olvasására 5 percet ad a tanulóknak, majd megkérdezi: „Hányszor olvastad el?”)

Külön szólunk első 4. osztályos kötelező olvasmányunkról, a *Kincskereső kisködmön*ről. Nagyon kell vigyáznunk, mert a „kötelező olvasmányokkal” kapcsolatos hagyományok nem minden iskolatípusban a legjobbak. Különösen itt a 4. osztályban jó, ha arra törekedünk, ami az iskolai kötelező olvasmányok esetében gyakran elmarad: hogy tanulóink érdeklődéssel, gyönyörködve olvassák el ezt a könyvet, és hogy valóban el is olvassák. Ehhez azonban az kell, hogy ne csak arra hívjuk fel figyelmüket, ami tanulságos és bölcs dolog ebben a kis könyvben, hanem elsősorban azokra a részletekre, amelyek életkori érdeklődésüknek a leginkább megfelelnek, és lekötik figyelmüket. A romantikus, a mesés és a humoros jeleneteket kell előljáróban figyelmükbe ajánlani. Aztán se a tanítási órákon, se más órán kívüli foglalkozásokon ne tartsunk közös felolvasásokat ebből a könyvből. (Hacsak nem akkor, amikor meggyőződünk róla, hogy már mindenki egyénileg elolvasta!) Előzőleg ízelítőül csak éppen annyit mutassunk be és mondjunk el, ami érdeklődésüket felkelti. Akkor jó az előkészítő munkánk, ha elérjük azt, hogy tanítványaink „falják” a könyvet, egymással versengve olvassák. Aztán ha meggyőződünk róla, hogy a „kötelező házi olvasmányt” minden tanuló elolvasta, akkor gazdagon kiaknázhatjuk a továbbiak folyamán a regény bőséges oktató-nevelő lehetőségeit. Sőt újabb tartalmi vagy elemző feladatok kitűzésével azt is elérhetjük, hogy a regény egyes fejezeteit vagy az egész regényt újra olvassák.

A Tanterv utasítása szerint a tanító „szervezze meg” a könyv olvasását, és „egykét alkalommal” számoltassa be őket az olvasottakról. Azonban akkor lesz a *Kincskereső kisködmön* a tanulók maradandó és kedves emlékévé, ha a tanév folyamán többször utalunk rá, egy-egy példát, tanulságot, idézetet, humoros esetet többször is idézünk belőle, tanulóinknak gyakran adunk néhány percnyi alkalmat, hogy beszámoljanak kötelező olvasmányukkal kapcsolatos élményeikről. (Például amikor a dolgozó nép régi helyzetéről olvasunk, feltehetjük a kérdést bármely órán: „Ki emlékszik rá, miért csapta be a bűbájos Küsmödi az embereket?”) Nagyon fontos még az is, hogy a tanév folyamán tervszerűen közvetlen sikerélményekhez juttassuk azokat, akikről bebizonyosodott, hogy a kisregényt érdeklődéssel, szeretettel elolvasták, és részleteiben is jól ismerik.

Nem lekcisnyilendő feladat azoknak az olvasmányoknak a céltudatos feldolgozása sem, amelyek ifjúsági könyvekből vett szemelvények. A 4. osztályos tankönyvben

két ilyen olvasmány van. Az egyik a *Timur és csapatából* (51. old.), a másik az *Egri csillagokból* való. (102. old.) Mind a kettőt fel lehet használni arra, hogy tanítványainkat nem kötelező, de érdekes és értékes ifjúsági könyvek olvasására ösztönözzük. Az egyik esetben segítségünkre van az Egri csillagok filmváltozata is, meg az a tény, hogy különböző megyékben végzett felmérések szerint ezt a regényt a 4. osztályos tanulóknak legkevesebb 40%-a minden különösebb biztatás nélkül is elolvassa.

De nemcsak a könyvekből vett szemelvények, hanem az olvasmányok szerzőivel való ismerkedés is adhat ösztönzést az olvasásra. A 4. osztályos olvasókönyvben több olvasmány van Móra Ferentől, Móricz Zsigmondtól, Gárdonyi Gézától, Krúdy Gyulától. Mind olyan szerző, akiknek gyermek- és ifjúsági művei között jócskán akad ajánlani való olvasmány. Ismert íróinkon kívül van olyan szerző is a tankönyvben, mint például Lestyán Sándor, akitől a gyerekeknek írt természettudományos könyveket ajánlhatunk, mint például *Muzsikál a Bükk, Zúg a nádas*, vagy Lipták Gábor akinek *Aranybíd és Regélő Dunántúl* című mondagyűjteményei jelentek meg.

A pedagógus a 4. osztályban csak akkor tudja jól teljesíteni az olvasóvá nevelés feladatait, ha bizonyos mértékben elszakad az olvasókönyvtől. Ehhez sok irányú tájékozottságra van szüksége. Először is nagyon alaposan kell ismernie a rendelkezésre álló gyermek- és ifjúsági könyveket. Tudnia kell, hogy tanítványai mit szeretnek olvasni, milyen könyveik vannak otthon, mit tudnak a helyi vagy iskolai könyvtárban beszerezni. Rendszeresen kell tájékozódnia arról, hogy tanítványai milyen buzgalommal vagy buzgalom híján olvasnak, és hogy milyen könyveket olvasnak. Bizonyos mértékig irányítania, tanácsaival, érdeklődésével, lankadatlan figyelmével helyes arányba kell terelnie tanítványai olvasását. Szülői értekezleteket, családlátogatást, úttörő és napközis foglalkozást és minden kínálkozó alkalmat fel kell használnia arra, hogy tanítványaival megszerettesse az olvasást, hogy olvasóvá nevelésükhöz jelentősen hozzájáruljon.

Ennek a munkának egyik érdekes fejezete az, hogy a szépirodalmi olvasmányokkal egyidejűleg elegendő ismeretterjesztő, népszerű tudományos könyv olvasására is biztassuk tanítványainkat. A mai gyermek — a 4. osztálytól kezdve egyre erőteljesebben! — rendkívül érdeklődik a modern természettudományok felfedezései, a technika vívmányai, az őt körülvevő egész élet és társadalom jelenségei iránt. Hogy ezt a korszerű érdeklődést ne csak a tv és mozi elégítse ki, és hogy ismereteik rendszerezettebbek és életkoruknak megfelelőek legyenek, ezt jó könyvek olvasatásával érhetjük el. Könyvkiadásunk itt is nagy segítséget nyújt iskoláinknak. A *Bölcs Bagoly* és a *Gyermekenciklopédia* sorozat könyveit gyermekeink a felmérések tanulságai szerint igen nagy érdeklődéssel olvassák. Pedagógusainkon a sor, hogy ezt az érdeklődést céltudatosan állítsák az olvasóvá nevelés szolgálatába, és így ezzel a munkával is egyrészt megszerettesék gyermekeinkkel a jó könyvet, másrészt egyben segítsenek megalapozni korszerű természettudományos világnézetük fejlődését.

Az olvasás megszerettetése céljából végzett és a 4. osztályban alkalmazható tevékenységi formák közül megemlíthetnénk még például a Tanterv által „osztálykönyvtár” szervezését, ifjúsági lapok rendszeres olvasatását, megvitatását és hasonlókat. Mindez hasznos és eredményes, ha a pedagógus maga is szereti a jó könyvet és ismeri mindazt, amit a gyerekeknek ajánl. Azonban az olvasóvá nevelés a 4. osztálytól kezdve már csak akkor lesz eredményes, ha ez a törekvés céltudatosan átszövi az egész oktatási folyamatot. Akkor is olvasóvá nevelünk, ha bármelyik olvasás- vagy fogalmazásórán vagy máskor hivatkozunk egy jó ifjúsági könyvre, amelyet a tanulók olvastak, vagy szeretnénk, hogy elolvassák. Tehát a könyvvel való foglalkozás nem korlátozódhatik csupán bizonyos tanítási órákra, hanem megfelelő alkalommal bármikor megjelenik. És ez a folyamatos éberség még eredményesebb, ha

olvasni szerető tanítványainkat minél gyakrabban juttatjuk sikerélményekhez. Ha alkalmat adunk nekik, hogy olvasmányaikról beszámoljanak, vagy érdemjeggyel ismerjük el olvasottságukat. Az olvasóvá nevelés ezen a fokon egyrészt lelkesítő, propagáló munka, másrészt adminisztráció is: érezzék tanítványaink, hogy az olvasás tantárgyból kapott érdemjegyen bentfoglaltatik olvasottságuknak az elismerése vagy ilyen irányú hiányosságuknak a kedvezőtlen következménye.

Az olvasóvá nevelésnek ezek a feladatai a korszerű pedagógia alapelveiből is következnek. A mai iskolában azt kell megvalósítani, hogy az olvasási készség már az alsó tagozatban se legyen öncélú, hanem csupán hasznos eszköz — más szóval: a tanult készség alkalmazása! — a sokoldalú műveltségre törekvő gyermek kezében is.

DR. KISS ALBERTNÉ

Debrecen

Megfigyelések és gondolatok az irodalmi művek serdülőkorú gyermekre gyakorolt hatásáról

Az irodalom által gyakorolt esztétikai nevelésnek — mint a nevelésnek általában — folytonos célja, hogy a gyermekeket magasabb fejlettségi fokra emelje. Ehhez sajtószerű feladatként elindítja azt a folyamatot, amelyben a formálódó személyiség hajlamai kibontakozhatnak.

E nevelőérték nem annyira az egyedi művek hatásában, hanem a műalkotások befogadásának permanens folyamatában teljesedik ki.

A serdülőkorba lépő gyermeket egyre kevésbé elégíti ki a szülőktől, nevelőktől, eddig kritikátlanul átvett értékrend. Bontakozó egyénisége önálló tájékozódásra készíti. A könyvek segítik vizsgálódásában, mert a hősök cselekedetei gyakran áttekinthetőbben tükrözik a világhoz, emberekhez, közösségekhez fűződő kapcsolatokat, mint ahogy ezt a valóságban megfigyelheti. Az élet reális, művészi bemutatása ilyen értelemben kontroll a gyermekek számára, amely magyarázatot ad a valóság jeleinek megértéséhez, de érzelmeiken keresztül irányt is szab gondolataiknak, cselekvésüknek. A serdülés éveiben a világot tudatukkal felfogni, az emberiség múlt és jelen sorsát átélni, érzelmeikkel követni kívánják. Lényük e törekvése előbb-utóbb tudatossá válik önmaguk előtt is. A 14 évesek ezt bizonyító írásos megnyilatkozásából egy: „szeretek olvasni, mert a könyv közelebb hozza a történelmet, megérteti a jelent és segíteni engedi a jövőt.” Sz. M. Az élettani, értelmi, érzelmi fejlődés természetes velejárója is tehát az objektíve igaz világképet tükröző irodalmi alkotások megismerésének az igénye. A világ esztétikai birtokbavételére vágyó, lobogó igazságérzettel rendelkező serdülők igényét kielégíteni, táplálni, helyes mederben tartani a magyartanárok, osztályfőnökök felelősségteljes feladata.

A debreceni Hunyadi János Általános Iskola 7—8. osztályos, valamint két-három éve végzett növendékei körében folyamatosan felméréseket végeztünk. A kérdések egyikére adott válaszok meggyőzően bizonyítják, hogy e korosztály kétharmada határozottan ítélkezik jó és rossz könyvekről, biztosan nyilatkozik arról, hogy mi tetszik neki és mi az, ami iránt közömbös, unatka vagy riasztja. A kisiskolás tétovásága a könyvtár polcai előtt a serdülés éveire eltűnik és választanak a nekik tetsző téma-